

De Zeeuwse Prikkebeen

22^e jaargang no. 3, december 2014

Informatie over de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland

De Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland is een zelfstandige natuurclub die zich inzet voor behoud en herstel van de vlinder- en libellenfauna in Zeeland. Dit gebeurt door onderzoek, voorlichting en educatie.

De Zeeuwse Prikkebeen is de nieuwsbrief van de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland en verschijnt 3 keer per jaar.

Voorzitter: Henk Wagenaar, Voorburcht 16, 4421 EN Kapelle
telefoon 0113-343987, henkw16@tele2.nl

Secretaris: Vacant, secretaris@vlinlibzeeland.nl

Penningmeester: Angelique Belfroid, Wilgenlaan 16, 4353 AN Serooskerke(W),
a.belfroid@zeelandnet.nl

lid: Ralf Josse, Nieuwlandseweg 3, 4389 VA Ritthem
telefoon 06-51535257 aucuparia@zonnet.nl

lid: Hans Eckhardt, Walraven van Hallstraat 18, 4333 CM Middelburg
Telefoon 0118-636222, jeckh@zeelandnet.nl

Activiteitscoördinator: Peter Geene, Halve Maanstraat 57, 4356 BN Oostkapelle
telefoon 0118-584467, famgeene@zeelandnet.nl

Contactpersonen regio's:

Walcheren: Anton Baaijens, Grote Abeele 40, 4388 VW Oost-Souburg
telefoon 0118-635563, famba@zeelandnet.nl

Noord- en Zuid-Beveland: Henk Wagenaar, telefoon 0113-343987
henkw16@tele2.nl

Schouwen Duiveland: Vacant

Oost-Zeeuws-Vlaanderen: Joop de Bakker (Insectenwerkgroep de Steltkluut)
telefoon 0114-690482, jdbakker@zeelandnet.nl

West-Zeeuws-Vlaanderen: Anna Almekinders ('t Duumpje)
anna.almekinders@net.hcc.nl

Redactie: Henny Waanders, Donkerstraat 42, 4463 VW Goes,
henny.waanders@xs4all.nl
Jan Goedbloed, uulenhof@zeelandnet.nl

Distributie Prikkebeen: Mineke de Feiter, Esdoornstraat 15, 4431 DH
's Gravenpolder, mdef@xs4all.nl

Kopij inleveren: 15 februari / 15 juli / 15 november bij Henny Waanders

Contributie en giften op: Rabobank rekening NL93 RABO 0180 5399 22 t.n.v.
Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland te Serooskerke(W).

Contributie: leden minimaal €10,00 en donateurs minimaal €12,50

Website: <http://www.vlinlibzeeland.nl>

Er is een e-mail-discussiegroep over vlinders en libellen in Zeeland:

VLZEE@yahoogroups.com. Geïnteresseerden kunnen zich aanmelden bij Floor Arts arts@zeelandnet.nl.

De Prikkebeen en de Digitale prikkebeen zijn bedoeld voor betalende leden en donateurs. Om die reden is kopiëren zonder toestemming niet toegestaan.

ISSN: 2210-225

Inhoud

Van de voorzitter	1
Thema-avond Vlinderidylle Zwaakse Weel	2
Op zoek naar rupsen bedreigde argusvlinder	4
Tiende Nationale NachtvlinderNacht op 27 juni 2014	6
De lepidopterologische betekenis van de Schouwse duin- en vroongronden. Tandvlinders deel 15.	10
Vlindervangerij	12
Katoengroenuil Earias insulana bij Dishoek? Een geval van jammer.	14
Verslag studiedag Voornes Duin 12 juli	16
Waarnemingen doorgeven via de smartphone	20
Activiteiten programma 2015.....	21

Van de voorzitter

Henk Wagenaar

Inmiddels is het al volop najaar, en we kunnen terugzien op een warme zomer. De maanden juni en juli brachten ons prachtig zomerweer. Jammer dat augustus, waarin vaak de meeste vlinders en libellen vliegen, zo koel verliep. Toch zal 2014 één van de warmste jaren worden sinds de temperatuurmetingen worden bijgehouden. Uiteraard ben ik zeer benieuwd welke invloed het weer heeft gehad op het aantal waarnemingen. Ik hoop dan ook dat iedereen aan het eind van 2014 zijn of haar waarnemingen inlevert, zodat er weer jaaroverzichten gemaakt kunnen worden van dagvlinders, libellen en nachtvlinders.

Het vorige nummer van de Prikkebeen stond helemaal in het teken van “de Zeeuwse zes”. Hopelijk heeft dat u ook gestimuleerd om er op uit te gaan om één van deze zes soorten in het veld te zoeken. Eind dit jaar zal er weer een evaluatiebijeenkomst worden gehouden waarin alle resultaten van 2014 op een rij zullen worden gezet. Ook wordt er dan besproken wat actiepunten zullen zijn voor 2015. Zelf heb ik me vooral bezig gehouden met de argusvlinder. Viel de zomergeneratie tegen, de najaarsgeneratie leverde grote aantallen argusvlinders op. Zo telde ik half september meer dan 100 exemplaren bij Hansweert. Dat had ik nog niet eerder zo aangetroffen. Blijkbaar zit daar nog een enorme populatie. Volgend jaar is het belangrijk om daar naar volgroeide rupsen en poppen te gaan zoeken. Inmiddels is er landelijke werkgroep argusvlinders opgericht, waarvan ik lid geworden ben. Uitwisseling van ecologische kennis en ervaringen met beheer van de openbare ruimte gericht op de argusvlinder zijn belangrijke thema's die in deze werkgroep aan bod komen. Elders in dit nummer treft u daarover meer informatie.

In mei heeft Henny Waanders aangegeven zijn functie als secretaris per 1 september te zullen beëindigen.

In de achterliggende maanden hadden we goede hoop dat de vacature van secretaris opgevuld zou worden door een van onze leden, maar helaas is dat niet gelukt. Toch zal deze taak door iemand vervuld moeten worden.

Als bestuur gaan we de mogelijkheden na om onze website op te frissen en een flinke update te geven. Hopelijk gaat dit lukken, zodat we een aantrekkelijk uitzijende website met goede informatie in de lucht kunnen krijgen.

Helaas ben ik vanwege gezondheidsredenen genoodzaakt om het voorzitterschap even op een laag pitje te zetten in afwachting van hoe het verder zal verlopen. Momenteel (eind okt.) heb ik weer volop te maken met onderzoeken in diverse ziekenhuizen. Afwachten hoe dit verder gaat verlopen.

Ik hoop dat de werkgroepbijeenkomsten goed bezocht zullen worden. Bent u nog niet eerder geweest, kom dan vooral een keer langs om deze bij te wonen en zo op de hoogte te blijven van het reilen en zeilen van onze Vlinder- en Libellenwerkgroep.

Rest mij nog om u allen alvast een goede jaarswisseling toe te wensen, en hopelijk tot ziens in 2015!

Thema-avond Vlinderidylle Zwaakse Weel

André Hannewijk

Woensdagavond 21 mei hebben we met de Vlinder- en libellenwerkgroep een gecombineerde vergadering/veldbezoek gedaan in het infopunt van Natuurmonumenten aan de Zwaakse Weel te Kwadendamme.

Met een opkomst van meer dan 15 mensen van het bestuur en leden trokken we allereerst naar de recent ingerichte uitbreiding van het vlinderbelevingspad (Idylle-Vlinderstichting) waar Wynand Lammers van Pysyënt, Lindoana Todicescu en André Hannewijk, beiden van Natuurmonumenten, iets vertelden over de totstandkoming, inrichting en beheer van dit belevingspad. In 2011 is het eerste deel van het pad, gelegen in de Zwaakse Weel tussen Kwadendamme en 's Gravenpolder, tegen de doorgaande spoorlijn van de stoomtrein Goes-Hoedekenskerke ingericht. Hiervoor is 0,5 ha van het hoger gelegen grasland 'gespit' waarbij de zandige onderlaag boven is komen te liggen. Hiermee is een mooie schrale uitgangspositie verkregen die is ingezaaid met een 'natuurlijk' zaaimengsel van vlinderplanten met hierin onder meer ratelaar, wilde marjolein, peen, duizendblad, kaasjeskruid en klaver. In een deel van het gebied is tevens maaisel van een van de bloemdijken uit de omgeving (Lange Mairedijk) uitgestrooid waarbij het zaad van o.a. wilde marjolein, gewone agrimonie, knoopkruid en ratelaar zich kon uitzaaïen. Aan de rand is struweel ingestoken om luwte plekjes te creëren. Door het gebiedje loopt een wandelpad. Samen met Pysyënt heeft NM een

beheerplannetje opgesteld waarbij jaarlijks gefaseerd wordt gehooïd. Dit is goed om verder te verschrallen en voldoende variatie aan planten en structuur aan de vlinders en andere insecten aan te bieden.

In 2013 is aan het belevingspad, wat zich ondertussen prima heeft ontwikkeld, nog eens 3 ha. toegevoegd. Dit werd mogelijk gemaakt door de landelijke Vlinderstichting in het kader van het Idylleproject, gesponsord door de Nationale Postcodeloterij.

Deze uitbreiding is op nagenoeg dezelfde manier ingericht, zei het dat er net iets meer `gradiënt` is aangebracht middels opgeworpen heuveltjes. Het geheel zal op dezelfde manier worden beheerd als het eerste deel. Om de bezoekers van het gebied te informeren zijn inmiddels panelen geplaatst en een bankje. Verder is er een houten bijenhotel neergezet en wordt er voor kinderen een leuke educatieve paaltjesroute uitgezet.

Mineke de Feiter en Dea de Visser uit `s Gravenpolder zijn in 2014 enthousiast gestart met een monitoringsroute over het vlinderbelevingspad. Met het mooie voorjaar werden gelijk al de kleine vos, icarusblauwtje, witjes, atalanta en zelfs bruin blauwtje geteld. De tellers van de route zijn trouwens te zien geweest in het tv programma `Melk en honing` van de EO die tv opnamen kwamen maken.

Een zeer leuke bijkomstigheid van het bezoek aan het vlinderbelevingspad was de vondst van een dure verrekijker van de boswachter ter plaatse. Deze hing, al enkele dagen bleek achteraf, aan een van de nog lege panelen langs

het pad. Zoals je ziet valt er hier al van alles te beleven.

Na het veldbezoek werd door Wynand en André nog het een en ander verduidelijkt aan de hand van een Powerpoint. Ook werd nog een kort vergaderdeel ingelast. Al met al een geslaagde `thema` avond. Wat mij betreft voor herhaling vatbaar.

Het vlinderbelevingspad / de Idylle is 11 juli 2014 officieel geopend.

Op zoek naar rupsen bedreigde argusvlinder

Bericht uitgegeven door De Vlinderstichting op maandag 20 oktober 2014

De argusvlinder is een van de meest bedreigde vlinders in ons land. De afgelopen tien tot vijftien jaar is hij meer dan 90% achteruit gegaan en in Oost-Nederland vrijwel verdwenen. Het onderzoek naar oorzaken is volop aan de gang en daarvoor wordt ook gezocht naar de rupsen.

Jonge rupsjes van argusvlinder met het karakteristieke vraatbeeld in de bladrand (foto: Anthonie Stip)

De Vlinderstichting heeft een actieplan opgesteld voor de argusvlinder waarin wordt aangegeven wat we nu weten over deze soort en wat er op kortere en langere termijn moet gebeuren om verdere achteruitgang tegen te gaan. Een van de maatregelen uit het beschermingsplan argusvlinder is het opzetten van een kennisnetwerk voor de argusvlinder.

Vorige week is de landelijke werkgroep argusvlinder opgericht. In de werkgroep nemen vrijwilligers deel die de argusvlinder met argusogen volgen. Met deze werkgroep argusvlinder zet De Vlinderstichting in op het creëren van zo'n kleinschalig kennisnetwerk. De uitwisseling van ecologische kennis en ervaringen met beheer van de openbare ruimte gericht op de argusvlinder zijn belangrijke thema's die in de werkgroep aan bod komen. De werkgroep bestaat nu uit acht enthousiaste vrijwilligers die vanuit De Vlinderstichting professionele ondersteuning krijgen.

Tijdens de eerste bijeenkomst van zaterdag 11 oktober stond de ecologie en levenscyclus van de argusvlinder centraal. Het programma begon binnen met een presentatie van De Vlinderstichting. Daarop volgde een levendige brainstorm en discussie over de mogelijke oorzaken van de achteruitgang van de argusvlinder. Er was uitgebreid aandacht voor het opsporen van rupsen van de argusvlinder.

Weinig van de langsrijdende automobilisten zullen hebben begrepen dat er hier gezocht werd naar argusvlinderrupsen (foto: Anthonie Stip)

Een wat oudere rups argusvlinder met lichte streep opzij en duidelijke staartjes (zie inzetje) (foto: Kars Veling, inzetje Bram Omon)

Met de opgedane kennis vers in het geheugen ging men het veld in om rupsen te zoeken. Dit vond plaats in het Kraaienbos, nabij het plaatsje Wijngaarden (ZH). Op een aantal locaties werden rupsen van de argusvlinder gevonden: in slootkanten en bij een boomstam op een slootkant. Momenteel zijn de rupsen van argusvlinders goed te vinden in het veld. Zoek daarvoor naar grassen die bij verticale structuren groeien, zoals bij een hek, paal, muurtje of een boom in het open veld. De zonkant van zo'n structuur is het meest kansrijk om rupsen te vinden. Het

zoeken naar rupsen begint bij het zoeken naar vraatsporen op het gras: netjes uitgegeten vensters uit een grasspriet of getopte grassprietten. Zulke sporen duiden op aanwezigheid van een rups. Als er vraatsporen gevonden zijn, kan het echte zoekwerk beginnen.

Tekst en foto's: Anthonie Stip & Kars Veling, De Vlinderstichting

Tiende Nationale NachtvlinderNacht op 27 juni 2014

Gepluimde snuituilen en astermonnik fleuren avond op!

Verslag van Joop de Bakker en Eddy Taelman

Vrijdag 27 juni 2014 konden vlinderliefhebbers op 44 excursiepunten in het land kennismaken met nachtvlinders.

Zeeland

In Zeeland waren er excursies gepland in Poppendamme, Lamswaarde en Oostburg.

Excursie Lamswaarde

Voor de tiende keer op rij nam de insectenwerkgroep van de Steltkluut annex vlinderwerkgroep Zeeuws Vlaanderen (Oost) deel aan de NNN.

In de loop van de middag kregen we een pittige bui met 8mm regen op ons dak en de smeer om een smeerroute in de omgeving uit te zetten bleef daarom in de kast.

Tegen de avond werd het weer droog en konden we een lichtval in de tuin bij de familie de Bakker plaatsen. Binnenshuis konden we dan ook een pp-presentatie geven en de vlinders goed bekijken.

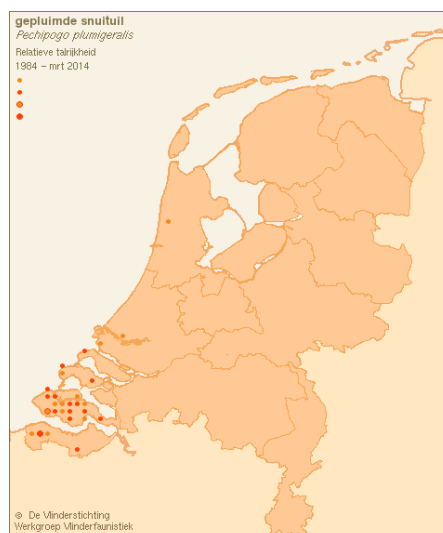
Meester-vanger Eddy Taelman en assistent Jens Bokelaar konden in de loop van de nacht 58 vlinders op tafel zetten.

Omdat het pas om elf uur donker is hadden we om 9 uur een pp-presentatie gepland over de activiteiten van de werkgroep in 2013. Het is altijd leuk om nog eens terug te kijken naar onze activiteiten op vlindergebied. Dankzij de Vlinderstichting konden we de deelnemers een mooie poster overhandigen en laten zien hoe gevarieerd de schonen van de nacht zijn.

Het was ondertussen al elf uur en dus hoog tijd om ons met de nachtvlinders bezig te houden en het is altijd spannend wat er op het licht zal afkomen. Er vormden zich spontaan een vangploeg en een determinatie-ploeg. Drietand en psi-uil, grasuilen, stofuilen en halmuiltjes leveren onder vlinderaars altijd een hoop discussie op. Zo ook deze avond, maar gezamenlijk kwamen we er gelukkig weer uit.

Op het eind van de avond kwam het toetje met de slagroom. Voor het eerst werden op Lamswaarde niet één maar zelfs twee gepluimde snuituilen (*Pechipogo plumigeralis*) gevangen. De soort werd in 2006 voor het eerst in Nederland (in Zeeland) waargenomen.

Gepluimde snuituil

Om half twee besloten we te stoppen en ging ieder huiswaarts. De lamp bleef aan en de volgende morgen zaten er toch nog 30 vlinders in de val, waaronder een zeldzame astermonnik.

De determinatieploeg met rechts Joop Rijnders 90 jaar oud en 10x deelnemer aan de NNN. Een nieuwkomer (staand) ziet het gebeuren vol bewondering aan.

Astermonnik

Soorten en aantallen

De eindbalans werd opgemaakt. Totaal werden 67 macrovlinders +21 microvlinders genoteerd van 28 macro- en 8 microsoorten. (zie lijst) Bijzonder waren de gepluimde snuituilen, de astermonnik en de fraai getekende witband-silene-uil.

Bedankt

Wij danken de Vlinderstichting voor de publiciteit en de posters en de vrouw des huizes voor de koffie en de drank en alle bezoekers voor de belangstelling en de gezellige avond en wij hopen dat iedereen op de 11e NNN weer van de partij zal zijn.

Resultaten Lamswaarde

Nachtvlinders op licht te Lamswaarde (AC 062-373) in de 10e Nationale NachtvlinderNacht van 27 op 28 juni 2014				
tot 1.30uur	na 1.30uur	Totaal	Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam
1		1	drietand	<i>Acronicta tridens</i>
13	4	17	stompvleugelgrasuil	<i>Mythimna impura</i>
1	1	2	morpheusstofuil	<i>Caradrina morpheus</i>
1	1	2	lijnsnuituil	<i>Herminia tarsipennalis</i>
4	4	8	gewone stofuil	<i>Hoplodrina octogenaria</i>
1		1	donker halmuiltje	<i>Oligia latruncula</i>
1		1	zwartbandspanner	<i>Xanthorhoe fluctuata</i>
2		2	peppel-orvlinder	<i>Tethea ocularis</i>
3		3	sneeuwbeer	<i>Spilosoma urticae</i>
3	2	3	houtspaander	<i>Axylia putris</i>
2		4	groot avondrood	<i>Deilephila elpenor</i>
1		1	gewone worteluil	<i>Agrotis exclamationis</i>
1		1	witte tijger	<i>Spilosoma lubricipeda</i>
2	1	2	grijze stipspanner	<i>Idaea aversata</i>
1		1	witband-silene-uil	<i>Hadena compta</i>
1		2	huismoeder	<i>Noctua pronuba</i>
1		1	zwarte-c-uil	<i>Xestia c-nigrum</i>
1		1	graswortelvlinder	<i>Apamea monoglypha</i>
1		1	taxusspikkelspanner	<i>Peribatodes rhomboidaria</i>
1		1	bleke grasuil	<i>Mythimna pallens</i>
2	2	2	gepluimde snuituil	<i>Polypogon plumigeralis</i>
1	1	1	geelbruine rietboorder	<i>Archanara dissoluta</i>
1	1	1	stippelsnuituil	<i>Macrochilo cribrumalis</i>
	2	2	kortzuiger	<i>Crocallis elinguaris</i>
	2	1	moeras-grasuil	<i>Lateroligia ophiogramma</i>
		1	astermonnik	<i>Cucullia asteris</i>
	2	2	gele tijger	<i>Spilosoma lutea</i>
		2	groente-uil	<i>Lacanobia oleracea</i>
			<u>micro's</u>	
1		6	gewone grasmot	<i>Chrysoteuchia culmella</i>
1	3	1	stipjesbladroller	<i>Lozotaeniodes formosana</i>
1	1	1	pinokkiomot	<i>Synaphe punctalis</i>
1	3	1	lichte coronamot	<i>Anania lancealis</i>
2		1	kroosvlindertje	<i>Cataclysta lemnata</i>
		5	bleke grasmot	<i>Crambus perlella</i>
2		1	grote appelbladroller	<i>Archips podana</i>
		5	zilverstreepgrasmot	<i>Crambus pascuella</i>
58	30	88	Totaal	

De lepidopterologische betekenis van de Schouwse duin- en vroongronden. Tandvlinders deel 15.

Henk Wagenaar

De vijftiende soort die door Boer Leffef behandeld wordt is: **Clostera anachoreta**. De Nederlandse naam is: **kleine wapendrager**. Boer Leffef schreef: "Aanmerkelijk minder dan de volgende soort, meer in vochtiger milieus, twee generaties".

Kenmerken

Na de wapendrager komt de kleine wapendrager ter sprake, een soort die (redelijk) goed te determineren is.

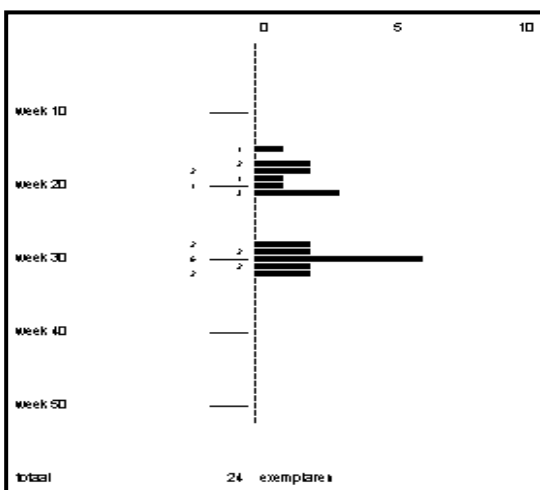
De lengte van de voorvleugels bedraagt 14 tot 19 mm. In rust houdt de vlinder de vleugels over het achterlijf, iets wat we bij veel nachtvlinders zien. Een belangrijk kenmerk is de duidelijk afgetekende bruine vlek bij de vleugelpunt van de voorvleugel, die wordt doorsneden door de witte buitenste dwarslijn. Heel opvallend zijn de (meestal) twee zwarte vlekjes bij de binnenrandhoek.

De *waardplant* is (ratel)populier en wilg. De soort kan worden aangetroffen in struwelen, parken, tuinen en windsingels.

Levenscyclus, vliegtijd en gedrag

De soort vliegt van begin april tot half september in twee generaties. De vlinders komen op licht.

De pieken in Zeeland vallen in week 21 (eind mei) en week 30 (eind juli).

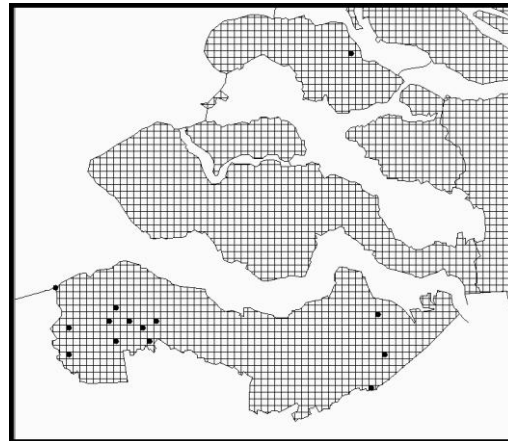
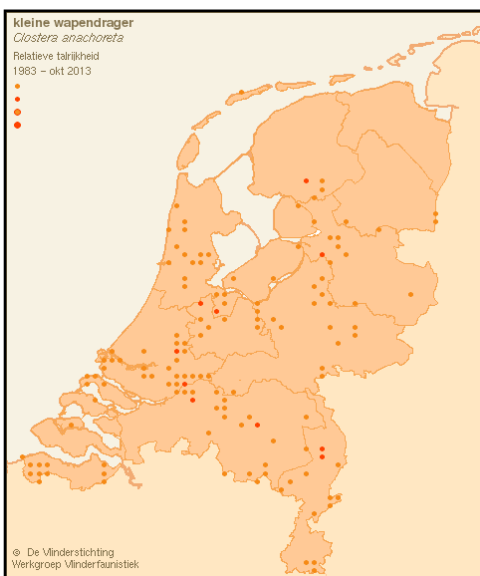
Eitjes worden door de vrouwtjes in mei of in augustus afgezet op de waardplanten. De rupsen zijn aan te treffen in de periode van mei tot juli en van september tot begin oktober. Ze leven als ze nog onvolgroeid zijn in groepen van 15 tot rupsen bij elkaar tussen samengesponnen bladeren. Als de rupsen groter worden verspreiden ze zich meer en leven uiteindelijk solitair tussen de samengesponnen bladeren van de voedselplant.

Bij de rups valt meteen het oranje-uitsteeksel en de twee felwitte punten aan beide kanten hiervan op. De kop van de rups is zwart. De verpopping vindt ook plaats tussen de samengesponnen bladeren van de waardplant. De poppen van de herfstgeneratie vallen met de bladeren op de grond en overwinteren daar. Vanaf begin/half april kunnen de eerste vlinders worden waargenomen.

Voorkomen in Nederland

Op bijgaand kaartje van Nederland is te zien dat de kleine wapendrager een vrij zeldzame soort in ons land is. Deze soort komt lokaal voor, maar in sommige gebieden ontbreekt ze volledig. Vooral in het noorden van Nederland wordt de soort niet aangetroffen. De kleine wapendrager staat op de Rode Lijst als een bedreigde vlinder.

Voorkomen in Zeeland

Op het Zeeuwse verspreidingskaartje is te zien dat de soort bijna alleen in Zeeuws-Vlaanderen is waargenomen. Opvallend dat in de rest van Zeeland de soort vrijwel ontbreekt. Slechts 1 waarneming is bekend van Dreischor. De stip op de kaart van Nederland bij Kortgene heb ik niet in ons bestand aangetroffen. Wellicht betreft dit een waarneming van voor het jaar 2000. Van 2005 t/m 2010 is de kleine wapendrager in slechts 14 kilometerhokken waargenomen. Het betreft 20 vindplaatsen en 24 exemplaren.

Mocht iemand aanvullingen of interessante dingen hebben over deze soort, laat het me weten, dan komt dat volgende keer terug.

Geraadpleegde bronnen:

- *De lepidopterologische betekenis van de Schouwse duin- en vroongronden, W.J.Boer Leffef, 1977. Uitgave van Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum 1980.*

- *Nachtvinders, veldgids met alle in Nederland en België voorkomende soorten; Waring, P. en Townsend, M.*
- *Rupsen van Europese dag- en nachtvinders; Carter, D.J. en Hargreaves, B.*
- www.wikimedia.org
- www.vlindernet.nl

Vlindervangerij

Hans Beelen en Nicoline van der Sijs

In de rubriek 'Woordsprong' van het tijdschrift "Onze taal" beschrijven Hans Beelen en Nicoline van der Sijs maandelijks de oorsprong van allerlei woorden.

Vlindervangerij

"Nooit gaat er een dag voorbij / Zonder vlindervangerij", rijmde J.A.A. Gouverneur in 1858. In *Gouverneurs Reizen en avonturen van mijnheer Prikkebeen* doet de titelheld niets liever dan vlinders in zijn netje vangen. Na diverse omzwervingen belandt Prikkebeen in Amerika, het mekka van de vlindervanger, "het echt kapellenland". De oude vlindernaam *kapel* verwijst waarschijnlijk naar het feit dat een vlinder zich beweegt als een fladderend manteltje, in het Latijn een *capella* geheten.

*Mijnheer Prikkebeen
vangt vlinders.*

*In: Julius Kell, Fahrten und
Abenteuer des Herrn Steckelbein
(1911)*

Etymologisch gezien is het ook in onze taal goed vlinders vangen: er bestaan intrigerende, dialectnamen voor de vlinder. De allereerste kaart waarop de namen voor een en hetzelfde begrip in ons taalgebied zijn getekend, was gewijd aan de vlinder; Jos Schrijnen tekende in 1917 de verbreiding van vlindernamen in Zuid-Oost Nederland. Het meest verbreid zijn *snuffel*, *zomervogel* en *pannevogel*, eigenlijk 'purperkleurige vogel'. Latere vlinderbenamingskaarten zijn te vinden in de Kaartenbank van het Meertens Instituut (www.meertenskaartenbank.nl)

De herkomst van het woord *vlinder* ligt in het duister. Misschien is het een afleiding van een oud werkwoord, *vlinderen*, dat 'fladderen' betekent. "t geldeken moet dan al elders vlinderen", wordt er gezegd in een zestiende-eeuws toneelstuk: het geldje moet dan allemaal wegfladderen. Maar wellicht is er ook een

samenhang met het woord *flinter* ('dun metaalblaadje'), gezien de flinterdunne vleugels van de vlinder.

Paviljoen

De dialectnaam *pepel* is wellicht al in de Romeinse tijd ontleend aan het Latijnse woord voor vlinder: *papilio*. In het Frans is dit *papillon* geworden. *Papillon* is in het Frans ook een schertsende benaming voor een parkeerbon. Die wordt immers onder de ruitenwisser bevestigd, die op het lange dunne lichaam van een vlinder lijkt als de bon in de wind flappert. Ook een vleugelmoer wordt in het Frans als *papillon* aangeduid, eveneens op basis van vormovereenkomst.

Het Nederlandse woord *paviljoen* ('buitenverblijf, ziekenhuisgebouw') heeft indirect met vlinders te maken. Het woord is ontleend aan het Franse *pavillon* ('gebouw in een park'). Deze betekenis heeft zich ontwikkeld uit de oudere betekenis 'tent, baldakijn'. Etymologisch gezien zijn de Franse woorden *pavillon* en *papillon* identiek. Het opengeslagen tentdoek en de baldakijnen deden denken aan de vleugels van een vlinder.

De meervoudsvorm *farfalle* van het Italiaanse woord voor vlinder, *farfalla*, is in het Nederlands als leenwoord overgenomen in de betekenis 'pasta in de vorm van vlinders'. We spreken ook wel van *strikjes*. De samenstellingen *vlinderdas* ('strikje dat op een overhemd gedragen wordt') en *vlinderslag* ('zwemslag waarbij men de armen gelijktijdig door de lucht naar voren brengt') danken hun bestaan aan de gelijkenis met het uiterlijk dan wel de manier van vliegen van de vlinder.

Vlinderkus

"Leg je gezicht tegen een wang of een buik of een stuk huid waar je goed bij kunt en laat je partner voelen hoe je je wimpers zacht laat trillen." Zo wordt op een voorlichtingssite voor jongeren uitgelegd hoe je een 'vlinderkus' geeft. De benaming van deze subtiele liefkozing berust op een gelijkenis: bij het geven van een vlinderkus doe je met je wimpers de vleugelslag van een vlinder na.

Vlinders in je buik is een aan het Engels ontleende metafoor voor het trillerige gevoel in de ingewanden dat vooral bij verliefdheid optreedt. Minder teder is het sportieve credo van Mohammed Ali, de legendarische bokser met de lichte voeten en de linker mokerslag: "Ik zweef als een vlinder, en steek als een bij."

Vlinderliefde

In *Erik of het klein insectenboek* van Godfried Bomans (1941) belandt het jongetje Erik in de wereld van de insecten. Hier maakt hij van nabij de grote liefde mee van een vlinder voor een vlindermeisje. "Het is toch niet waar", dacht hij bij zichzelf, 'wat ze zeggen over de vlinderliefde. Het is veel ernstiger dan de mensen wel denken. Ik zal dat thuis toch eens zeggen, als ze er weer zoo over praten.'" Het woord *vlinderliefde* wordt in het alledaags taalgebruik geassocieerd met een oppervlakkige liefde, dit omdat de vlinder

van bloem tot bloem fladdert.

Vlindereffect

De term *vlindereffect* komt uit de chaostheorie. Het vlindereffect wil zeggen dat kleine afwijkingen in uitgangswaarden binnen complexe systemen tot enorme verschillen kunnen leiden. De Amerikaanse meteoroloog-wiskundige Edward Lorenz, die dit effect in de jaren zestig heeft ontdekt, betoogde in 1972 dat een vlinder met een enkele vleugelbeweging een luchtwerveling kan veroorzaken die elders in de wereld tot een orkaan leidt. De pregnante term *butterfly effect* werd wereldberoemd door de populair-wetenschappelijke bestseller van James Gleick: *Chaos. Making a New Science* (1987). Via de Nederlandse vertaling *Chaos. De derde wetenschappelijke revolutie* (1989) raakte het woord *vlindereffect* verbreid in onze taal. Overigens had Lorenz in publicaties vóór 1972 ter illustratie van zijn ontdekking niet een vlinder genomen, maar een zeemeew.

Bovenstaand artikel is met toestemming van Nicoline van der Sijs overgenomen uit het tijdschrift "Onze taal 2014 7/8 hiervoor hartelijk dank.

Ook dank aan Henny Lobbezoo voor het opmerkzaam maken op bovenstaand artikel.

Katoengroenuil *Earias insulana* bij Dishoek? Een geval van jammer.

Jan Goedbloed

Dinsdag 30 september viel de nieuwe Entomologische Berichten op de mat. Met daarin een zeer lezenswaardig artikel van Gerrit Tuinstra over de vijf in Europa waargenomen kleine groenuilen van het geslacht *Earias*. Dit zijn Kleine groenuil *E. clorana*, Populierengroenuil *E. vernana*, Katoengroenuil *E. insulana*, *E. biplaga* en *E. vittella*. Van de laatste twee zijn de Nederlandse namen mij niet bekend.

En toen ging er bij mij een lichtje op, er ging een belletje rinkelen in mijn geheugen.

Zoiets had ik al eens eerder gezien, maar ik wist toen niet welke soort het was.

Het ging zo: Op 4 augustus 2009 zette Gerard Troost zijn vanginstallatie met aggregaat, lamp en laken op op het Groot Vroon bij Dishoek op Walcheren. Hij nodigde me uit om die avond mee te helpen en ik ben dan ook enige tijd bezig geweest.

Op een gegeven moment ving ik op het laken een groenuil in een potje, en het viel me op dat het dier enkele onduidelijke net iets donkerder dwarslijntjes op de vleugels had.

Ik meldde Gerard dat ik een Kleine groenuil had gevangen waaraan ik twijfelde, maar hij antwoordde: Er komt toch maar één soort in Nederland voor?.

Ik wist ook niet beter dan dat zo was en ik ben niet heel goed op de hoogte van wat in Nederland en Europa gevangen wordt of zou kunnen worden, dus ik liet de vlinder gaan en had meteen spijt.

Later keek ik nog in de Veldgids, maar de afbeeldingen van de andere groenuilen dan de Kleine groenuil vond ik niet overtuigend

In de jaren daarna ben ik op zoek geweest naar nog zo'n groenuil, voornamelijk door een aantal keren in de omgeving te smeren met een stroopmengsel. Maar ik heb zelfs geen enkele Kleine groenuil meer gevangen.

In een eerder nummer van de Entomologische Berichten uit 2011 stond al een artikel eveneens geschreven door Gerrit Tuinstra over een populatie van de Populierengroenuil *E. vernana* in Drenthe. Ik dacht toen dat het misschien deze soort was geweest die ik toen had gezien, hoewel ik wel vond dat de kleur van de vleugels en de vorm van de lijntjes niet helemaal klopten met het beeld in mijn geheugen.

In het recente artikel staan foto's van vier van de vijf in Europa waargenomen soorten groenuil, en in de foto van *Earias insulana* herkende ik wel meteen de vlinder die ik indertijd heb gezien, die soort past wel bij mijn geheugenbeeld.

De Katoengroenuil is een soort met een erg groot verspreidingsgebied in Afrika, Azië en Zuid-Europa. Het is een

polyfage soort, dat wil zeggen dat de rups op meerdere planten kan opgroeien. De belangrijkste, de naam van de vlinder zegt het al, is katoen, maar ook okra, rijst en mais worden gegeten.

De Katoengroenuil heeft voorvleugels die geelgroen tot geelachtig bruin kunnen zijn, met drie fijne, niet altijd even duidelijke schuine dwarslijnen vanaf de binnenrand in de richting van de vleugelpunt. Duidelijke foto's vind je door *Earias insulana* in te typen bij Google.

De vlinder is waargenomen in Groot-Brittannië en Denemarken, waarschijnlijk wel als trekvlinder, maar transport door de mens van rupsen, poppen of vlinders kan niet worden uitgesloten.

Nu snap ik ook waarom ik nooit meer zo'n groenuil heb aangetroffen.

Wat moet je met zo'n waarneming? Geen exemplaar verzameld, geen foto gemaakt. Ik kan er niks mee. Een geval van jammer dus.

Maar het lijkt me toch de moeite waard om het te melden. Bovendien is het, in ieder geval voor mij, een belangrijk leermoment: bij twijfel geen overhaaste beslissingen nemen. Ook als je het dier in kwestie niet verzamelt, neem in ieder geval altijd een foto!

Literatuur:

Tuinstra G 2011. De eerste Nederlandse populatie van *Earias vernana* (Lepidoptera, Nolidae). *Entomologische berichten* 71: 62-65.

Tuinstra G 2014. *Earias insulana* (Lepidoptera, Nolidae) de eerste vangst in Nederland. *Entomologische berichten* 74: 187-191.

Verslag studiedag Voornes Duin 12 juli

Door Anton Baaijens

In het kader van “Op de bres voor de Zeeuws zes” is op zaterdag 12 juli 2014 het duingebied Voornes Duin bezocht. We waren met 22 mensen, grotendeels leden van de werkgroep. De excursie werd geleid door ondergetekende en namens Natuurmonumenten was Matthijs Broere aanwezig. Matthijs gaf bij de werkschuur en ook in het veld uitleg over het gebied en vertelde welke omvangrijke en ingrijpende herstelwerkzaamheden vanaf 2005 zijn uitgevoerd in de verschillende deelgebieden van Voornes Duin.

Figuur 1. In het rood omliggende deel van Waterbos zijn de meeste waarnemingen verzameld. Op de foto zijn de sporen van het herstelwerk, het kaal gemaakte duin, duidelijk zichtbaar.

Karteringsonderzoek 2013

In 2013 heeft ondergetekende het duingebied van Voorne gekarteerd op insecten. Van drie deelgebieden zijn de gegevens vergeleken. Daaruit bleek duidelijk dat na de duinherstelwerkzaamheden het nog een flink aantal jaren kan duren voordat een gebied optimaal ontwikkeld is. Het is daarbij wel nodig om met maaien en begrazing bij te sturen. Onderstaande tabel laat enkele verschillen zien tussen de in 2013 onderzochte deelgebieden van Voornes Duin.

Tabel 1. Gemiddeld aantal exemplaren per hectarewaarneming van belangrijke (duin)graslandvlinders per deelgebied

Bron: Karteringsonderzoek (Baaijens 2013)	Pangebied	Vogelpoel	Waterbos
	duinherstel 2005/2006	duinherstel 2007	duinherstel 2012
<i>Bruin blauwtje RL</i>	3,2	2,2	1,6
<i>Icarusblauwtje</i>	6,5	3,0	4,3
<i>Hooibeestje</i>	4,4	3,5	2,3
<i>Bruin zandoogje</i>	3,0	7,5	2
<i>Heivlinder RL</i>	4,5	0	2
<i>Kleine parelmoervlinder RL</i>	1	1,7	0
<i>Sint-jansvlinder</i>	2,5	3	0
<i>Purperuiltje RL</i>	2	0	0
<i>Purperen stipspanner</i>	2,5	1,5	0
<i>som gemiddelde</i>	29,6	22,4	12,2
<i>aantal soorten</i>	11	9	7

De excursie

Het deelgebied De Pan werd in 2005 aangepakt en daar zijn we zo rond 11.00 uur dan ook eerst gaan kijken. De diversiteit aan soorten planten en dieren in het Pangebied is nu, anno 2014, enorm. De deelnemers, vooral kenners, zwierven zoals te begrijpen dan ook snel in kleine groepjes rond in de mooie valleitjes om zoveel mogelijk soorten te kunnen spotten en fotograferen. Het zou fantastisch zijn wanneer dit resultaat het beeld wordt van het gehele duingebied. Schotse hooglanders doen in ieder geval kun best om het geheel in evenwicht te houden.

We kwamen in het Pangebied eigenlijk tijd tekort om alles goed te kunnen bekijken, maar zo rond 12.30 vertrokken we dan toch met de auto's richting Waterbos, waar we de rest van de middag zouden blijven. Het duinherstel is hier in 2012 uitgevoerd en goed zichtbaar op de luchtfoto (figuur 1) Het grondwaterpeil bleek opvallend laag want veel ondiepe duinpoelen en -plassen waren volledig drooggevallen. Om het meest interessante gebied (zie markering op de kaart) te bereiken moesten we een forse wandeling maken, maar we zouden dan ook het nieuwe primaire duin kunnen zien. Voor het deelgebied Vogelpoel (duinherstel in 2007) was helaas geen tijd meer.

De waarnemingen

In het Pangebied werd al direct een geelsprietdikkopje gesignaleerd, hoewel een enkeling na de vangst toch wel de nodige twijfels had: alleen de onderkant van de sprietknop was bruin, de rest van de sprietknop was zwart. Gelukkig kon Hannie nog een foto maken van de vlinder.

Een deel van de deelnemers op het nieuwe primaire duin

In het Pangebied konden we het typische biotoop van de heivlinder bekijken. Op enkele zeer schaars begroeide lage duintjes groeiden volop mooie polletjes van het blauwgroene buntgras, de voedselplant van de heivlinderrups. De heivlinder zelf was ook met enkele exemplaren aanwezig, evenals de blauwvleugelsprinkhaan.

Biotoop van de heivlinder in het Pangebied, met op de voorgrond polletjes buntgras

Tabel 2. Waargenomen soorten

	Pangebied	Waterbos
Dagvlinders		
Geelsprietdikkopje	X	
Zwartsprietdikkopje		X
Groot dikkopje		X
Bruin zandoogje	X	X
Oranje zandoogje	X	X
Heivlinder	X	
Koevinkje		X
Bontzandoogje		X
Kleine vuurvlinder	X	
Icarusblauwtje	X	X
Bruin blauwtje		X
Boomblauwtje		X

Citroenvlinder	X	X
Kleine parelmoervlinder		X
Dagpauwoog		X
Landkaartje		X
Totaal dagvlinders (16)		
Sint-jansvlinder en poppen	X	
Libellen		
Lantaarntje	X	X
Zwervende pantserjuffer	X	X
Gewone pantserjuffer		X
Azuurwaterjuffer		X
Watersnuffel		X
Bruine winterjuffer		X
Bloedrode heidelibel		X
Bruinrode heidelibel		X
Gewone oeverlibel	X	X
Vroege glazenmaker		X
Paardenbijter	X	
Blauwe glazenmaker		X
Platbuik		X
Totaal libellen (13)		
Harkwesp		kolonie
Blauwvleugelsprinkhaan	X	X

Diverse waarnemingen: hopwortelboorder, julikever, wijngaardslak, boomleeuwerik, roodborsttapuit, kleine plevier, gekraagde roodstaart, groenling, zwartkop etc.

Leuke waarnemingen van planten:

Nachtsilene, rode ogentroost, wondklaver, kruipend stalkruid, moerasspirea, wegdistel, wouw, zeepkruid, grote wederik, dieldistel, echt duizendguldenkruid, watermunt, welriekende salomonszegel, bevertjes, buntgras, duinviooltje, dagkoekoeksbloem, echte stijve ogentroost, gele morgenster, gewone brunel, grote ratelaar, grote tijm, hazenpootje, herfstbitterling, koningskaars, moeraswespenorchis, muizenoor, gewone vleugeltjesbloem, vierrijige ogentroost, vlasbekje, zuurbes, glad parelzaad, knikkende distel, moeraswalstro, wolfspoot, waterpunge, kromhals etc.

Met dank aan Peter Meininger voor de aantekeningen.

Waarnemingen doorgeven via de smartphone

Henny Waanders

Voor het samenstellen van o.a. het libellensupplement en de voorbereidingen van de actie voor de Zeeuwse zes zijn waarnemingen van de website waarneming.nl gebruikt.

O.a. om die reden voer ik mijn waarnemingen al jaren in waarneming.nl in. Ook al omdat ik dan de mogelijkheid heb om mijn eigen soortenlijsten te kunnen downloaden en printen.

Jaren schreef ik ze op in een notitieboekje en voerde ze thuis in waarneming.nl in.

Vaak kwam er van het invoeren die avond thuis niets terecht zodat het regelmatig voorkwam dat ik lange tijd achter liep met het invoeren van mijn waarnemingen.

Deze zomer reed ik met iemand op de fiets langs een betonnen trap op de zeedijk nabij het Goese sas toen ik tegen hem zei "Laten we hier even kijken want dit moet een ideale plek voor de Argusvlinder zijn".

En het was meteen raak, zijn eerste Argusvlinder gespot.

Na het fotograferen pakte hij zijn mobieltje, klik; klik, klik, "en nu heb ik haar ingevoerd in waarneming.nl. Dat jij dat niet zo doet, locatie en tijdstip van de waarneming worden meteen automatisch aangevuld", zei hij.

Thuis bleek het installeren van de waarneming-app zelfs voor mij heel eenvoudig te zijn. Na per ongeluk alle diersoorten, mossen, planten paddestoelen enz. te hebben gedownload, wat wel lang duurde, blijkt deze grote hoeveelheid data geen invloed te hebben op de snelheid van mijn smartphone.

Je hebt wel een smartphone nodig met GPS, maar volgens mij hebben ze dat bijna allemaal en je moet op waarneming.nl zijn aangemeld.

Er zijn twee apps beschikbaar voor het invoeren van waarnemingen, Obsmapp (voor Android) en WebObs (iPhone). Met het gebruik WebObs heb ik geen ervaring maar dat schijnt bijna hetzelfde te werken als Obsmapp.

Het installeren gaat heel eenvoudig met je smartphone: indien je op je smartphone een QR-codelezer hebt geïnstalleerd fotografeer je bijgaande QR-code of je gaat met je smartphone naar <https://market.android.com/details?id=org.obsmapp&hl=nl>

Buiten in het veld zet je je GPS van je smartphone aan, je klikt op je icoontje van obsmapp en klikt op 'soort', bv dagvlinders, daarna op de betreffende

dagvlindersoort, aantal en de mogelijkheid om overige gegevens in te voeren en klik op 'Opslaan'.

Zo kun je bijna alle planten- en diersoorten eenvoudig invoeren, waarbij de locatie en tijd worden meegestuurd. Je hebt in het veld geen directe internetverbinding nodig en kunt achteraf, bij je thuis of een andere plek met wifi, je waarnemingen uploaden naar waarneming.nl.

Bij het uploaden is wel een account van waarneming.nl, waarnemingen.be of observado.org nodig.

De plaats van de waarneming kan achteraf worden gewijzigd met Openstreetmaps (volledig offline) of Google Maps (online) als je bv een Zilverreiger op de slikken ziet lopen maar je positie vanaf de oever bepaalt.

Na het uploaden krijg je automatisch een mailtje met jouw opgegeven waarnemingen.

Voor bijna alles is wel een app op jouw smartphone verkrijgbaar, maar deze vind ik wel heel erg leuk en nuttig. En is nog gratis ook.

Op onderstaande website is de uitgebreide handleiding van de app obsmapp te vinden.
<http://waarneming.nl/pda/obsmap/obsmap.html>

Activiteiten programma 2015

Door slecht weer of andere omstandigheden kan het voorkomen dat een activiteit niet door kan gaan. Neem bij twijfel contact op met Henny Waanders (0113 270 436) of kijk regelmatig op onze website, www.vlinlibzeeland.nl/Activiteiten.

Woensdag 18 maart zal de Algemene Leden Vergadering in het gebouw van MEC De Bevelanden te Goes worden gehouden.

Het programma betreffende de actie 'De Zeeuwse zes' zal in het maartnummer verschijnen.

Redactieadres: Henny Waanders
Donkerstraat 42, 4463 VW Goes

